

iki sahil

Xalçaçı günü peşə bayramı

“Hər bir xalqın mədəni irsi onun milli sərvəti, tarixi və bu gündür”

Ümummilli lider Heydər Əliyev

Hər bir xalq təkrarolunmaz olduğu kimi onun yaratdığı incəsənət nümunələri də bənzərsiz milli xüsusiyyətlərə malikdir. Xalqımız kifayət qədər qədim bir tarixə malikdir. Min illər boyu yaşadığı ərazinin flora və faunasından səmərəli şəkildə istifadə edərək, zəngin milli mədəni dəyərlər və mədəniyyət qazanmışdır.

Biri-birindən fərqli və gözəl sənət sahələri ayrı-ayrılıqda xalqımızın gündəlik həyat tərzini, dünya görüşünü, adət-ənənəsini, milli xüsusiyyətlərini özündə ehtiva edir və dünyaya çatdırır. Əcdadlarımızın həyat təzlərini yaxşılaşdırmaq adına başladığı xalçaçılıq əsərləridir ki, ən dəyərlili sənət sahələrindən biri çevrilmişdir. Özündə qonçuluq və boyaqçılıq kimi sənət sahələrini birləşdirən xalçaçılıq əsərlər keçsə də heç bir şəkildə yox olmamış, tam əksinə daha da inkişaf etmiş, yeniliklərlə təşəkkül tapmışdır. Milli dəyərlərimizin bir qolu olan xalçaçılığın yaranma tarixi eradan əvvəllərə təsadüf edir. Aparılan arxeoloji qazıntılar zamanı tapılan toxuculuq alətlərindən, müxtəlif dövrlərdə Azərbaycanda olmuş dünya səyyahlarının əsərlərindən məlum olur ki, xalçaçılıq bu ərazilərdə geniş şəkildə yayılmış ən qədim və eyni zamanda, ən gözəl sənət sahələrindən biri olmuşdur.

Azərbaycanın əlverişli coğrafi şəraiti bu ərazilərdə yaşayan əcdadlarımıza bir çox sənət sahələri ilə məşğul olmaq imkanı vermişdir. Əkinçilik, maldarlıq, heyvandarlıq və s. Aydırdır ki, hər hansı bir sənət sahəsinin yaranması üçün ilk öncə bu sahədə istifadə edilən xammal olmalıdır. Məhz heyvandarlığın geniş yayılması xalçaçılığın əsas xammalı olan yunun əldə edilməsinə şərait yaratmışdır. Demək olar ki, hər bir kənd daxmasında toxunan xalçanın başa gələne kimi hansı işləmələrdən keçdiyinə nəzər salaq. Bir xalçanın ərşəyə gəlməsi bir neçə aya və bir neçə fərqli proseslərin həyata keçirilməsi ilə başa gəlirdi. Yazın sonunda qırılan qoyunun yunu yay aylarında yuyulub qurudulur, didilib darandır, əyirilir, cəhrədə ipə çevrilir, kələflər şəklində əlvan rəngli təbii boyalarla boyanır və qurudulduqdan sonra düyüncə şəklində salınırdı.

Qurulan hanada yun, pambıq və ya bəzən də ipək saplardan ərş uzadar və xalçanı toxumağa başladılar nənələrimiz. Payızda başlanılan xalça təxminən yaz aylarında, əsasən də mart ayında başa çatdırılırdı. Naxçıvan ərazisində hana quruluşu da, xalçanın kəsilməsi də toy-bayram kimi qarşılanar və təntənəylə qeyd edilirdi. Hana qurulan və xalça kəsilən evə qonum-qonşu tərəfindən xonçalar tutulub gətirilirdi, samovar çayı dəmlənər və şirniyyatlarla içilirdi. Xalçanın ölçüsünə əsasən iməcələr təyin edilirdi. Xalçanı toxumağa gələn qızgəlinlər növbə ilə toxumağa gələrdilər. Hər birinin də öz dəsti xətti olardı bu xanımların. Biri əlinin çevikliyi, biri incə zövqü, bir digəri rəng duyumunun zənginliyi ilə ad qazanardı el arasında.

Xalçalarda istifadə olunan iplərin hamısı bu ərazinin flora və faunasından əldə olunan rənglərlə boyanardı. Naxçıvan ərazisində xeyli sayda boyaqxanalar olsa da əhəlinin əksəriyyəti ipləri özləri boyamağa üstünlük verirdi. Səbəb isə xəyallarındakı rəngləri əldə etmək idi.

Heç bir ilmə atılmadan ərşəyə gələn və ilk döşənək növü olan keçələr, toxunma texnologiyalarına görə iki yerə ayrılan: xovsuz və xovlu xalçalar istər toxunma texnikalarına, istərsə də bədii tərtibatına görə ən dəyərlili xalq sənəti

nümunələridir. Və bizə ulularımızdan miras qalan bu sənət bu gün xalq və dövlət tərəfindən layiqincə hiqz olunur.

2010-cu ildə xalça sənəti YUNESKO-nun qeyri-maddi mədəni irs üzrə representativ irs siyahısına daxil edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin “Azərbaycan Respublikasında “Xalçaçı günü” peşə bayramının təsis edilməsi haqqında” 2016-cı il 25 noyabr tarixli Sərəncamına əsasən, hər il mayın 5-i ölkəmizdə “Xalçaçı günü” peşə bayramı kimi qeyd edilir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 28 fevral 2018-ci il tarixli Sərəncamı ilə “Azərbaycan Respublikasında xalça sənətinin qorunmasına və inkişaf etdirilməsinə dair 2018-2022-ci illər üçün Dövlət Proqramı” təsdiq olunmuşdur.

Azərbaycanın xalça sənətinə zəngin koloriti, təkrarsız naxışları və orijinal kompozisiyaları ilə töhfə verən Naxçıvan xalçalarının qorunması və inkişaf etdirilməsi məqsədilə atılan ən önəmli addımlardan biri də “Naxçıvan şəhərində xalça istehsalı emalatxanasının tikintisi, təchizatı və infrastrukturunun yaradılması ilə bağlı tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 15 fevral 2018-ci il tarixli Sərəncamıdır.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Sədrinin 2018-ci il 9 aprel tarixli Sərəncamı ilə təsdiq olunan “Naxçıvan Muxtar Respublikasında xalça sənətinin qorunmasına və inkişaf etdirilməsinə dair 2018-2022-ci illər üçün Dövlət Proqramı” Muxtar Respublika Rəhbərliyinin bu sahəyə böyük dəstək

və qayğısının bariz nümunəsidir. Dövlət Proqramının icrası ilə bağlı yaradılmış “Əllə toxunmuş xalçaların reyestri sistemi”nə 635 xalça haqqında məlumatlar daxil edilmişdir.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Sədrinin tapşırığı və Nazirlər Kabinetinin 15 yanvar 1998-ci il qərarına əsasən yaradılan Naxçıvan Dövlət Xalça Muzeyi də əl-əməyi göz-nuru olan xalçalarımızın qorunmasında, bu möhtəşəm sənət sahəsinin təbliğində önəmli rol oynayır. Muzeyi ziyarət edən qonaqlara əyani şəkildə xalça toxunması nümayiş olunur. Eləcə də muzeyin sosial şəbəkə hesablarında reyestr alınmış xalçalar və xalçaçılıq məmullatları haqqında məlumatlar paylaşılır. Oxunan mühazirələr, keçirilən açıq dərslər, canlı aparılan ekskursiyalar xalq sənətinin gənc nəslin nümayəndələrinə sevdirmək və aşılamaq üçün görülən işlərdən sadəcə bir qismidir.

Hər biri bir sənətkar olan Azərbaycan qadınının yaratdığı xalça böyük bir üreyin isti məhəbbətinin, bitməz səbrinin, incə zövqünün, zəngin dünya görüşünün və tükənməz təxəyyülünün bəhrəsidir. Hər ilməsində gözünün nurunu qoyan xalçaçılarımızı peşə bayramı münasibətilə təbrik edirik. Bu şərəfli işdə onlara uğurlar arzulayırıq. Qoy onların yaratdıqları sənət nümunələri hər zaman olduğu kimi Azərbaycanın xalçaçılıq tarixində bundan sonra da öz layiqli yerlərini tutsun.

Sevinc Səbzəliyeva
Naxçıvan Dövlət Xalça Muzeyinin əməkdaşı

